

KATEDRÁLA – matka chrámov v diecéze

Božie chrámy z hľadiska svojho postavenia a významu majú rôzne označenia: farské, filiálne, kláštorné, kolegiátne. Najvyšší stupeň v rámci miestnej cirkvi má biskupský, t. j. katedrálly chrám. Na Slovensku je vyše päťtisíc katolíckych kostolov a kaplniek, spomedzi ktorých je dvanásť katedrálly chrámov a dve konkatedrály (Prešov, Poprad).

Grécky výraz **kathedra** v časoch antiky označoval sedadlo sudcu, učiteľa a predstaveného. Tento spôsob chápania bol prijatý do kresťanstva a v chráme tak bolo označené sedadlo pre biskupa (biskupský trón). Z neho biskup predsedá liturgii a prednáša homíliu. Už od šiesteho storočia sa podľa biskupskej katedry biskupské kostoly začali nazývať katedrálly - **ecclesia cathedralis**.

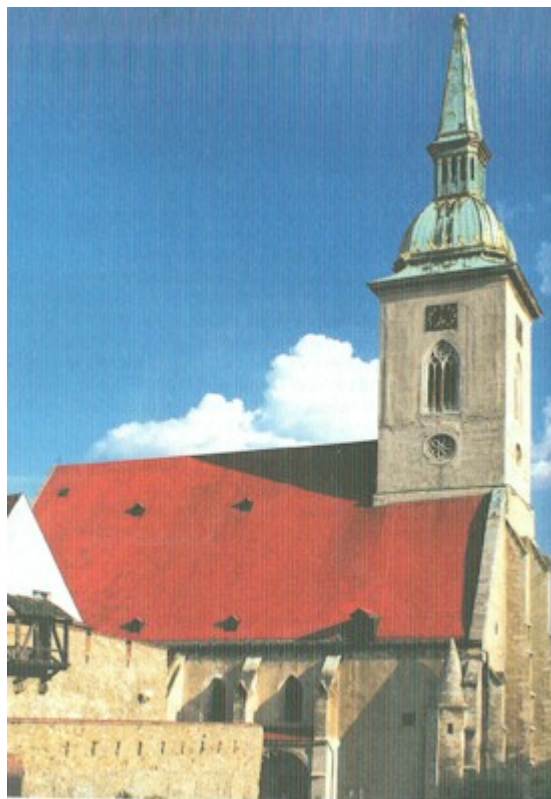
V dejinách umenia sa pod názvom katedrála skôr rozumejú hlavné kostoly gotického stavebného slohu s trojloďovou až päťloďovou dispozíciou.

Biskup sa vedenia diecézy zvyčajne ujíma v katedrálly chráme. V katedrále má často predsedáť eucharistickému sláveniu a majú sa v nej udeľovať posvätné rády a konať slávnostné bohoslužby. Ak má biskup nejaký stupeň hodnosti alebo právomoc, aj katedrála dostáva analogický titul (metropolitná, patriarchálna).

Pri viacerých katedrálly chrámoch sú zriadené kapituly kanonikov, ktorých úlohou je vykonávať slávnostné liturgické obrady.

V diecéze sa z pastoračných dôvodov so súhlasom Svätej stolice môžu určiť aj ďalšie chrámy s touto hodnosťou, ktoré majú titul konkatedrála.

Katedrála svätého Martina v Bratislave

Katedrála svätého Martina v Bratislave

Bratislava pravdepodobne bola sídlom jedného z veľkomoravských biskupstiev. Pri archeologickom výskume v roku 1965 v areáli Bratislavského hradu vo východnej časti veľkomoravskej ho hradiska odkryli zvyšky trojloďového kostola. Tieto nálezy] datujú vznik bratislavskej baziliky do druhej polovice deviateho] storočia.

V jedenástom storočí bolo na Bratislavskom hrade sídlo prepošta kolegiátnej kapituly. Kráľ Imrich požiadal pápeža Inocenta III.] o prenesenie prepoštstva do podhradja. Toto povolenie bolo vydané v roku 1204. Po prepoštstve sa v roku 1221 na základe súhlasu pápeža Honoria III. presťahoval aj kostol. Stavba sa začala ešte v románskom slohu a zasvätenie najsvätejšiemu Spasiteľovi bolo v kontinuite s hradným chrámom. Túto románsku stavbu, ktorá už od roku 1302 slúžila ako mestský chrám, v rokoch 1311 - 1314] začali obstavovať terajším

gotickým chrámom. Ten bol slávnostne vysvätený v roku 1452 na počesť najsvätejšieho Spasiteľa a svätého, Martina. Za vlády Mateja Korvína sa realizovala výstavba priestrannejšieho presbytéria hlavného bratislavského chrámu.

Bratislavská kráľovská kúria s renesančnou záhradou sa v roku 1467 stala sídlom Academie Istropolitany, prvej vysokej školy na území Slovenska. Bratislavský dóm sa načas stal univerzitným kostolom.

Začiatkom šesnásteho storočia bola k severnému obvodovému múru pristavená Kaplnka svätej Anny. Západné priečelie chrámu bolo súčasťou mestských múrov. Veža v roku 1760 zhorela a v roku 1765 bola dokončená baroková veža, na vrchol ktorej umiestnili symbol uhorskej kráľovskej koruny. Dnešnú gotizujúcu strechu veža dostala po požiari v roku 1883. Arcibiskup Imrich Esterházi v rokoch 1732 - 1764 dal postaviť barokovú Kaplnku svätého Jána Almužníka, kde sa uchovávajú relikvie tohto svätca.

Interiér chrámu bol viackrát zmenený. Dnešný stav je z polovice devätnásteho storočia. Architekt Jozef Lippert dal vtedy z chrámu odstrániť všetky renesančné a barokové prvky. Vzácny sakrálnym dielom je socha svätého Martina od Georga Rafaela Donnera. Pôvodne bola umiestnená na hlavnom oltári, dnes sa nachádza v južnej lodi. V dóme sa zachovali štyri novogotické oltáre: Bolesnej Panny Márie, Svätého kríža, svätého Ondreja a svätého Jána Nepomuckého. Gotická krstiteľnica pochádza z roku 1409.

Po moháčskej porážke uhorského vojska v roku 1526 a po dobytí Budína sa Bratislava stala korunovačným mestom uhorských kráľov.

Svätyňa je troma schodmi z červeného mramoru oddelená od trojlodia. Po jej oboch stranách sú neogotické kanonické stally. Hlavný oltár z dielne J. Lipperta je v tvare gotického relikviára. Na hlavnom oltári je šesť patrónov mesta (svätý Juraj, svätá Alžbeta, svätý Vojtech, svätý Mikuláš, svätá Katarína Alexandrijská, svätý Florián).

Dnešná neogotická podoba veže s ihlanovým ukončením pochádza z rokov 1835 - 1849, keď ju upravil staviteľ Ignác Feigler starší. Na vrchol namiesto kríža osadili ozdobnú podušku s pozlátenou uhorskou korunou.

V roku 1995 bola zriadená Bratislavsko-trnavská arcidiecéza a Dóm svätého Martina bol vyhlásený za konkatedrálu.

V roku 2008 pri vzniku Bratislavskej arcidiecézy a metropoly sa Dóm svätého Martina stal metropolitnou katedrálou.

Pápež Ján Pavol II. Dóm sv. Martina navštívil 30. júna 1995.

Katedrála svätého Jána Krstiteľa v Trnave

Katedrála svätého Jána Krstiteľa v Trnave

Katedrálny chrám v Trnave je prvou štýlovo a slohovo čistou sakrálnou stavbou raného baroka na Slovensku. Svojou umeleckou hodnotou presahuje hranice Slovenska. Od založenia Trnavskej univerzity (1635 - 1777) tvorí súčasť komplexu univerzitných budov. Chrám postavili jezuiti na základoch stredovekého kostola^a kláštora dominikánov (predtým johanitov). S úpravou staveniska sa začalo v roku 1629. Projektantom bol Antonio Caneva, ale po začatí prác vedenie stavby prenechal Pietrovi Spazzovi. Donátorom kostola bol palatín Mikuláš Esterházi.

Jednoloďový dvojvežový chrám s rovným uzáverom svätyne je orientovaný na západ a má dĺžku 61 metrov a šírku 28 metrov. Nad jeho hlavným portálom sa nachádza štít s figúrami sediacych anjelov a kamenný erb Esterháziovcov. Pod druhou rímsou je pamätný nápis donátora chrámu. Po stranách portálu sú v nikách umiestnené sochy svätých Joachima a Anny, Zachariáša a Alžbety. Na južnej strane sú sochy svätých Jána Evanjelistu, Júdu Tadeáša, Mateja a Barnabáša.

Interiér chrámu návštevníka osloví mohutnosťou a pestrosťou unikátnych malieb. Je zdobený bohatou štukovou ornamentikou. Bočné steny sú členené pilastrami s iónskymi hlavicami. Maliarska a štukatárska výzdoba interiéru kostola je dielom talianskych umelcov Giovanniho B. Rossa a Giacoma Torniniho. Na výzdobe chrámu sa podieľali aj Pietro A. Conti, trnavský majster Vít Stadler, Ferdinand z Cífera a Ján Keller. Stropné fresky sú dielom severo-talianskych majstrov F. I. Grafensteina a C. Ricchiho.

Skvostom interiéru je celodrevený hlavný oltár, dokončený v rokoch 1637 - 1640. Na jeho realizácii sa popri viedenských majstroch B. Knillingovi a V. Knothovi podieľali Vít Stadler i pomocníci Kristián Knerr a Ferdinand z Cífera. Oltár je vysoký 20,3 metra a široký 14,8 metra. V ústrednej časti oltára je obra krstu Pána Ježiša. Po stranách sú sochy svätých: Petra, Mikuláša Augustína a Pavla. Na maľby zo života svätého Jána Krstiteľa na hlavnom oltári nadväzujú štyri oválne maľby na klenbe chrámovej lode a svätyne: svätec na Herodesovom dvore a vo väzení, sťatie svätého Jána Krstiteľa a odovzdanie jeho hlavy Salome. Po stranách menzy sú v nadživotnej veľkosti drevené sochy starozákonných postáv: Melchizedecha, Mojžiša, Dávida a Zachariáša. Po stranách obrazu a na rímse sú ďalšie sochy svätých, ktoré zakončuje socha Panny Márie.

Hlavný priestor má valené klenby s lunetami. V kaplnkách po oboch stranách lode sú krížové klenby. Bočné kaplnky sú zasvätené jednotlivým tajomstvám a svätcom: svätému Františkovi Xaverskému s oltárom Svätého kríža; Kráľovnej apoštolov s oltárom Panny Márie; Sedembolestnej Panne Márii; na druhej strane svätému Ignácovi s oltárom Panny Márie Censtochovskej; Kráľovnej mučeníkov s oltárom svätého Štefana, prvomučeníka, svätému Jozefovi. Oltáre sú zväčša zo sedemnásteho storočia. Ranobaroková kazateľnica z roku 1637 na ľavom chrámovom pilieri je dielom B. Knillinga a V. Stadlera. Na bočných stenách svätyne sú umiestnené umelecky vyrezávané mortuária - smrtné štíty.

Masívne stĺpy v západnej časti chrámu podopierajú dva chóry.

Po zrušení rehole jezuitov (1773) a po presťahovaní Trnavskej univerzity do Budína (1777) chrám a kláštor sa stali útulkom pre vojenských vyslúžilcov (invalidský kostol). Neskôr sa stal gymnaziálnym kostolom.

V roku 1977 pápež Pavol VI. oddelil územie Apoštolskej administratúry v Trnave od Ostrihomskej arcidiecézy. Na Slovensku zriadil samostatnú cirkevnú provinciu. Apoštolskú administratúru v Trnave povýšil na arcibiskupstvo. Metropolitným a katedrálnym chrámom v Trnave sa stal niekdajší univerzitný kostol. V roku 2008 pri vzniku Bratislavskej arcidiecézy trnavská katedrála prestala byť metropolitnou.

Významnou udalosťou v histórii chrámu bola návšteva pápeža Jána Pavla II. dňa 11. septembra 2003.

Katedrála svätého Emeráma v Nitre

Katedrála svätého Emeráma v Nitre

Katedrála svätého Emeráma pozostáva z troch samostatných chrámových priestorov. Najstaršou časťou je románsky kostol, ktorý pochádza z prelomu jedenásteho a dvanásteho storočia. Považuje sa za jedno z možných miest, kde okolo roku 830 salzburský arcibiskup Adalrák posvätil kniežaťu Pribinovi kostol na počesť svätého Emeráma. Jeho významnou časťou je oltár zo zlatého ónyxu, ktorý bol postavený na mieste starého v rokoch 1930 - 1933. Na vrchole skalnej vyvýšeniny stojí horný kostol, ktorý je dominujúcim prvkom celej katedrály. Bol postavený na mieste stiesnenom románskou stavbou z južnej strany a prudkým skalnatým zrázom nad riekou Nitrou na severe. Jeho stavbu začal biskup Meško po vypálení hradu Matúšom Cákcom v roku 1317. Stavba prebiehala v rokoch 1333 - 1355 a vnútorná úprava sa niesla v duchu vrcholnej gotiky. Pre nedostatok miesta kostol mohol byť iba jednododový. Pri jeho výstavbe bola zbúraná severná stena románskeho kostola.

Turecké plienenie Nitry i katedrály si vyžiadalo opravu katedrály za biskupa Leopolda Koloniča v rokoch 1668 - 1669.

Generálnu rekonštrukciu chrámu realizoval biskup Ladislav Adam Erdôdy v rokoch 1710 - 1720, pretože ho zničili vojská Františka Rákociho v rokoch 1704 a 1708. V tomto období bola katedrála vyzdobená oltármi a maľbami, ktoré možno vidieť podnes. Prestavba v štýle vrcholného baroka sa pripisuje rakúskemu architektovi talianskeho pôvodu Domenicovi Martinellimu.

V rokoch 1753 - 1754 pre vzniknuté trhliny klenbu museli prestavať a premaľovať, pričom neobnovili jej pôvodný stav, ale zriadili tri klenbové polia. Opravy však už nezmenili slohový charakter lode.

Najzácnejšou umeleckou pamiatkou horného kostola je barokový oltár najsvätejšieho Spasiteľa, ktorý dal zhotoviť biskup L. A. Erdôdy. Vo svätyni sa nachádzajú kanonické stally z osemnásteho storočia. Cenným umeleckým dielom sú maľby horného kostola. Fresku nanebovzatia Panny Márie a jej oslávenia na klenbe presbytéria v roku 1720 zhotovil rakúsky umelec Gottfried Anton Gallarti. Jeho olejomaľby zdobia aj steny presbytéria. Freska v kupole lode znázorňuje oslávenie svätého Emeráma. Pripisuje sa viedenskému umelcovi Jánovi Štefanovi Bopovskému-Bujakovi. Tomuto maliarovi sa pripisujú aj fresky na klenbe smerom k chóru, ktoré zobrazujú výjavy zo života svätých Andreja Svorada a Benedikta (Beňadika).

Loď na západe je ukončená dvojposchodovým organovým chórom. Na prvom poschodí je biskupská kaplnka, na druhom organ, ktorý pochádza z dvadsiatich rokov sedemnásteho storočia, prestavaný bol v roku 1726 a konečnú úpravu dostal v rokoch 1930 - 1933 pri príležitosti Pribinových osláv.

Cenným dielom je bronzová krstiteľnica, ktorú v roku 1643 zhotovil banskobystriický kovolejár Martin Weigel. Dolný kostol dal postaviť biskup Ján Telegdy v rokoch 1622 -1642 a je najmladšou časťou katedrálneho triptychu. Pri jeho stavbe bol prestavaný horný kostol a postavená veža. Loď s podlhovastým pôdorysom bola pristavaná k južnému múru horného kostola v jeho dĺžke a v šírke románskeho kostola v barokovom slohu.

Najcennejšou pamiatkou dolného kostola je barokový hlavný oltár snímania z kríža. Tvoria ho dve reliéfné plastiky od rakúskeho majstra Johanna Perneggera a predela s motívom kladenia do hrobu, ktorú z Talianska priniesol biskup Juraj Selepčeni-Pohronec a ktorá sa pripisuje chýrnemu talianskemu renesančnému sochárovi Donatelovi, respektíve jeho škole, čo je pravdepodobnejšie. Sochy po bokoch oltára predstavujú svätú Annu a svätého Joachima.

V jedenástom storočí sa biskupský chrám uvádzal ako bazilika. Pápež Ján Pavol II. v roku 1998 tento starodávny titul obnovil.

Dňa 30. júna 1995 katedrálu navštívil pápež Ján Pavol II.

Katedrála Najsvätejšej Trojice v Žiline

Katedrála Najsvätejšej Trojice v Žiline

Dekrétom pápeža Benedikta XVI. zo dňa 14. 2. 2008 došlo k reorganizácii cirkevných diecéz latinského obradu na Slovensku. Žilinská diecéza vznikla odčlenením deviatich dekanátov z nitrianskej a banskobystrickej diecézy. Sídelným mestom biskupa sa stala Žilina a Svätá stolica na biskupský chrám povýšila farský Kostol Najsvätejšej Trojice.

Terajší kostol stojí na základoch starších sakrálnych stavieb objavených počas archeologického výskumu. Je pravdepodobné, že stál už v štrnástom storočí. Výslovne sa spomína v roku 1423. Vtedy bol zasvätený Panne Márii. Chrám je trojloďovou bazilikou s polygonálnym presbytériom. Burian Svétlovský z Vlčnova okolo roku 1530 dal vedľa kostola postaviť vežu ako pevnostný objekt. V roku 1540 túto stavbu dokončil Rafael Podmanický.

Dostala pomenovanie Nová veža.

V polovici šestnásteho storočia ozbrojenci lúpežných rytierov Jána Podmanického a jeho brata Rafaela dva razy obsadili a vypálili Žilinu. Kostol prebudovali na pevnosť. Neskôr Mikuláš Dersffy dal urobiť jeho opätovnú prestavbu. Chrám bol posvätený už ako Kostol Najsvätejšej Trojice.

Počas reformácie kostol bol načas v rukách protestantov.

Pri požiari v roku 1678 kostol celkom vyhořel. Roztavili sa aj zvony. Chrám dal v roku 1687 obnoviť palatín Pavol Esterházi a v roku 1690 ho začala reštaurovať rehoľa jezuitov.

Na západnej strane kostola v roku 1762 pristavili Kaplnku svätého Jána Nepomuckého. Vtedy kostolná veža i Nová veža dostali rovnaké barokové strechy a na vežu kostola dali kríž.

V roku 1848 rozsiahly požiar zničil takmer celú Žilinu. Zhorela strecha kostola, obe veže i celé vnútorné zariadenie kostola. Kríž z veže farského kostola sa preboril cez strechu a klenbu. Dielo skazy dokonalo zemetrasenie v roku 1858. Pri tomto požiar z kostola zachránili sochu Panny Márie. Preniesli ju do kostola v Rosine a zakrátko do kostola vo Višňovom, kde ostala natrvalo.

Zničený kostol dal zrekonštruovať žilinský dekan Andrej Lemeš s výdatnou pomocou nitrianskeho kanonika Juraja Tvrdeho, žilinského prepošta Štefana Tvrdeho a banskobystrického veľprepošta Juraja Budatínskeho podľa plánov Jozefa Božetecha Klemensa. Od Klemensa pochádzajú aj oltárne obrazy, ktoré sú v kostole dodnes.

Ďalší požiar v roku 1886 poškodil čerstvo zrekonštruovaný kostol, zhorela na ňom strecha. V roku 1888 obe veže dostali nové strechy. Nová veža pri prestavbe v roku 1890 podľa jej najväčšieho zvona dostala pomenovanie Burianova veža.

Katedrála svätého Františka Xaverského v Banskej Bystrici

Katedrála svätého Františka Xaverského v Banskej Bystrici

Prvá písomná zmienka o mieste, na ktorom stojí banskobystrická katedrála, je z roku 1503 v Kônigsbergerovom testamente. V tom čase tu stál dom tohto zámožného mešťana, ktorý bol mecénom mnohých sakrálnych stavieb. V jeho dome sa nachádzala gotická kaplnka zasvätená svätému Jánovi Krstiteľovi. V šesťnástom storočí, keď banskobystrické kostoly boli v rukách protestantov, kaplnka bola jediným miestom, kde sa slúžili katolícke bohoslužby. V roku 1647 sa v dome usadili členovia Spoločnosti Ježišovej, ktorí pracovali na rekatolizácii mesta a okolia.

V rokoch 1695 - 1701 jezuiti na Kônigsbergerovom pozemku postavili kolégium. Potom začali so stavbou kolegiálneho Kostola svätého Františka Xaverského. Chrám projektoval vtedajší rektor kolégia Johann Häffels podľa rímskeho kostola *U Gesu*. Stavba sa sľubne rozbehla, ale keď Banskú Bystricu obsadili povstalecké vojská, práce na kostole boli prerušené. Po potlačení protihabsburských povstaní bol kostol dokončený v rokoch 1709 - 1715.

Kostol bol jednodôvovou barokovou stavbou so šiestimi postrannými kaplnkami a chóromi po celom obvode. Loď bola zaklenutá štyrmi poľami barokovej valenej klenby s lunetami. Priečelie chrámu bolo bez veže a tvoril ho plochý štít s barokovým portálom v strede. Jezuiti tu pôsobili do roku 1773, keď Spoločnosť Ježišova bola zrušená.

Pri zriadení Banskobystrického biskupstva v roku 1776 panovníčka Mária Terézia bývalý jezuitský kostol v Banskej Bystrici určila za katedrálu.

Chrám bol v tých časoch vo veľkosti dnešnej kostolnej lode. Prvý banskobystrický biskup František Berchtold vyžiadal od pápeža Pia VI. do katedrálneho chrámu relikvie diakona a starokresťanského mučeníka svätého Vincenta.

Biskup Jozef Belanský tretinu svojej pozostalosti poručil na zväčšenie katedrály. Po jeho smrti sa začali rozsiahle stavebné úpravy kostola. Pri prestavbe predĺžili loď kostola i bočné chóry a postavili novú kazateľnicu. Svätyňa vznikla z bývalej sakristie a novú sakristiu a konzistórium pričlenili ku kostolu z príľahlej budovy jezuitského kolégia. V novej svätyni postavili nový hlavný oltár s pôvodným obrazom svätého Františka Xaverského, ktorý bol vyhotovený v roku 1729. Súčasne zmenili aj fasádu kostola. Tieto práce boli dokončené v roku 1845.

Posledná stavebná úprava katedrály bola vykonaná za biskupa Arnolda Ipolyiho-Stummera v roku 1880. Veže, ktoré mali cibulovitú podobu, dostali novú romantickú kolkovú balustrádu. Biskup Karol Rimely v roku 1888 dal do katedrálneho chrámu zhotoviť kanonické stally a kostol dal vymaľovať.

V rámci posledných renovačných prác bol postavený nový oltár. Tvorí ho sklenený kríž zaklinený medzi štyrmi balvanmi, ktoré sú zároveň nohami stola. Sklenený oltár symbolizuje prameň vody vytekajúcej z chrámu, čo je známy biblický obraz. Biskupský stolec je v tvare prúdu vody. Ambóna má tvar meča zabodnutého do kameňa, ktorý sa rozštiepil.

V roku 2005 tu bola vytvorená farnosť, takže katedrálny chrám v súčasnosti je zároveň farským kostolom.

Katedrála svätej Alžbety v Košiciach

Katedrála svätej Alžbety v Košiciach

Dóm svätej Alžbety je postavený na mieste staršieho románsko-gotického objektu, ktorý tiež bol zasvätený tejto svätici. Tento farský kostol v roku 1378 vyhorel a po požiari bol iba provizórne opravený a naďalej používaný.

Stavbu väčšieho chrámu podľa vtedajších stavebných zvyklostí realizovali tak, že obostavali starý kostol. Po vybudovaní obvodových múrov do potrebnej výšky starý kostol zborili. Presný dátum začiatku výstavby nového chrámu nie je známy. Bolo to okolo roku 1380.

Prvá stavebná dielňa na objekte pracovala asi do roku 1420. Podľa plánov mala vzniknúť päťloďová bazilika s polygonálnymi I apsidami a dvoma vežami na priečelnej západnej strane. V roku 1420 sa vo výstavbe pokračovalo postavením apsidy severnej vnútornej bočnej lode a stavbou triumfálneho oblúka. Po ukončení týchto prác bol zaklenutý

celý priestor. V snahe vytvoriť modernejší halový priestor staviteľia upustili od pôvodného plánu. Hlavnú loď prekrížili rovnako vysokou priečnou loďou a vytvorili štyri nižšie priestory medzi ramenami hlavnej a priečnej lode. Zmenou vo výstavbe vznikli tri rovnocenné priečelia, ktoré bolo treba vytvárne vyriešiť. Túto úlohu splnila druhá stavebná dielňa. Reliéfna výzdoba portálov z prvej štvrtiny pätnásteho storočia s ich sochárskou výzdobou je ojedinelou pamiatkou monumentálnej plastiky na Slovensku. Tretia etapa výstavby dómu pokračovala v čase vlády kráľa Mateja Korvína. Vedúcim stavebnej dielne bol kráľovský staviteľ Štefan, ktorý v roku 1470 postavil Kaplnku Svätého kríža, neskôr južnú Kaplnku Panny Márie a dnes už neexistujúcu Kaplnku svätého Jozefa. Majster Štefan je aj autorom vysokého kamenného pastofória pri severnej strane triumfálneho oblúka. Pod jeho vedením bola postavená aj južná veža dómu.

V roku 1491 pri obliehaní Košíc počas sporov o uhorský trón bol dóm veľmi poškodený. Jeho opravu realizoval staviteľ a kamenár Nikolaus Krompholz z Nisy za asistencie Václava z Prahy. On dokončil stavbu presbytéria. Rok 1508 sa považuje za rok ukončenia stavebných prác na dóme, ktoré trvali viac než sto rokov.

V roku 1556 vyhorelo takmer celé mesto. Na dóme zhorela strecha spolu s krovom a značná časť vnútorného zariadenia.

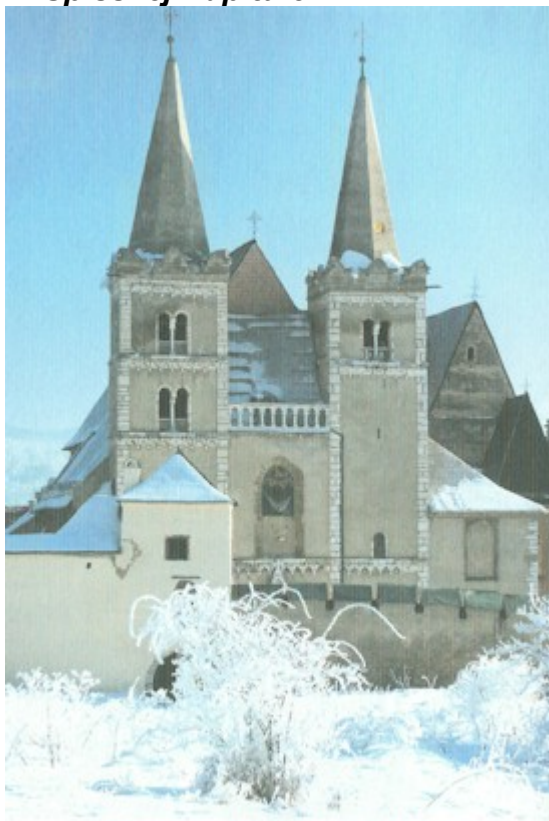
V roku 1775 chrám opäť vyhorel. Severnú vežu vtedy zastrešili barokovou helmicou. Zemetrasenie v roku 1834 a povodeň v roku 1845 múry a klenby kostola poškodili natoľko, že v rokoch 1857 - 1863 dóm opravovali. Žiaľ, neodstránili základné statické poruchy. Po víchrici v roku 1875 trhliny na klenbách sa zväčšili a obhliadka ukázala, že základy pilierov stoja na vrstve štrku presiaknutého spodnou vodou. Tieto skutočnosti si vyžiadali novú opravu, ktorá zmenila interiér dómu. Veľké zásahy boli aj na exteriéri. Došlo k odstráneniu severnej neskorogotickej Kaplnky svätého Jozefa a k zmene klenbového systému bočných lodí so snahou vrátiť sa k pôvodnej koncepcii päťloďovej dispozície. Hviezdicové klenby v bočných lodiach boli nahradené sieťovými klenbami a oprava sa súčasne dotkla aj kamenných článkov výzdoby. Novými kamennými plastikami doplnili aj portály. Dóm zachránili pred zrútením, ale boli zničené mnohé pôvodné architektonické prvky. Pri statickom zabezpečovaní základových múrov objavili pôdorys starého kostola z trinásteho storočia.

Košická diecéza bola erigovaná bulou *In universa gregis Dominici cura* v roku 1804. Vtedy sa Dóm svätej Alžbety stal katedrálom a v roku 1995 po vyhlásení východnej provincie aj metropolitným chrámom. Najstaršou pamiatkou v dóme je bronzová krstiteľnica zo štrnásteho storočia. Zvláštnu pozornosť si zasluhuje hlavný krídlový oltár svätej Alžbety z rokov 1474 - 1477. Oltár návštevy Panny Márie je z roku 1516. Gotické plastiky pod chórom znázorňujúce svätých Štefana, kráľa, Imricha, Ladislava a Stanislava, biskupa, pochádzajú z obdobia okolo roku 1470. Najhodnotnejšia exteriérová sochárska výzdoba je na severnom portáli a priečelí s motívom posledného súdu. Veľmi zaujímavé sú tiež reliéfy nad hlavným západným portálom a južná Matejova veža.

Od roku 1978 v chráme prebiehajú rozsiahle rekonštrukčné práce. Jednou z významných zmien bolo umiestnenie nového kamenného obetného stola a ambóny v presbytériu, čím bola vytvorená zaujímavá súhra starobylého a moderného sakrálneho umenia.

Katedrála svätého Martina v Spišskej Kapitule

Katedrála svätého Martina v Spišskej Kapitule

Dominantnou stavbou Spišskej Kapituly je neskororománska dvojvežová Katedrála svätého Martina z rokov 1245 - 1273. Jedinečná je románska dispozícia chrámu v tvare kríža s existenciou priečnej lode a západného priečelia. Vzácná je tiež plastická kamenná výzdoba a vyspelý klenbový systém s lomenými oblúkmi.

Kostol prechádzal jednotlivými stavebnými úpravami. Výskum potvrdzuje doteraz nepoznanú gotickú etapu v podobe prístavby j sakristie a kaplniek z prvej polovice štrnásteho storočia a nového zastrešenia. Jej súčasťou bol aj vznik nástenných malieb v interiéri, ktoré boli ovplyvnené vtedajším talianskym umením.

Fresky z roku 1317 znázorňujú korunováciu kráľa Karola Róberta z Anjou. Kamenná plastika leva z druhej tretiny trinásteho storočia patrí k najstarším svojho druhu na Slovensku.

Rozsah stavebných úprav z pätnásteho storočia je dodnes viditeľný. Kostol v tomto čase nadobudol súčasnú podobu, ktorá sa s výnimkou prístavby severnej sakristie a prístavieb predsiení na severnej fasáde dodnes nezmenila. Veľkolepé zaklenutie novými sieťovými i hviezdicovými klenbami a otvorenie lodí, navzájom prepojených vysokými arkádami, s prepojením na pristavanú kaplnku Zápoľských ho zaradilo k vyspelým príkladom neskorogotickej sakrálnej architektúry.

Súbor gotických oltárov vznikol v rámci neskorogotickej prestavby. V roku 1478 pri posviacke kostola boli posvätené aj všetky oltáre. Bolo ich jedenásť a patrili k nim najmenej tri z dodnes zachovaných gotických oltárov vo svätyni a bočných lodiach.

Po smrti palatína Imricha Zápoľského, ktorého pochovali vo svätyni, bola k južnej strane kostola pribudovaná pohrebná kaplnka, ktorú fundoval Štefan Zápoľský, brat zosnulého Imricha. Dokončená bola v roku 1493. Po ukončení stavby v kaplnke vznikol dodnes zachovaný oltár korunovania Panny Márie.

Výraznú zmenu v interiéri zanechali stavebné úpravy, ktoré súvisia so vznikom biskupstva v roku 1776. Bola rozšírená organová empóra a priestor hlavnej lode v tomto poli bol rozdelený na dve podlažia.

Neogotické úpravy realizované v závere devätnásteho storočia možno hodnotiť ako bežnú opravu kostola s dobovými úpravami interiéru a exteriéru.

V roku 2003 v katedrále boli uložené telesné pozostatky biskupa Jána Vojtaššáka, exhumované z cintorína v Zákamennom.

Katedrála je zapísaná do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Katedrála nanebovzatia Panny Márie v Rožňave

Katedrála nanebovzatia Panny Márie v Rožňave

Najstaršou stredovekou stavbou v Rožňave je gotický Kostol nanebovzatia Panny Márie z konca trinásteho storočia. Dokončený bol okolo roku 1304.

Prvá stavba bola ťažko poškodená počas bojov medzi jiskrovcami, ktorí v roku 1439 obsadili mesto i farský kostol a neďaleko vybudovali pevnosť, a kráľom Matejom Korvínom. Na prelome pätnásteho a šestnásteho storočia sa začala veľkolepá prestavba, ako aj stavba severnej Kaplnky Svätého kríža, ktorá pôvodne bola baníckou kaplnkou a len neskôr dostala pomenovanie Bakócova kaplnka podľa renesančného portálu z roku 1516 s erbom biskupa Tomáša Bakóca. Z južnej strany pristavili Kaplnku svätej Anny. O nádhere chrámu v prvej polovici šestnásteho storočia svedčia mnohé stavebné prvky, ktoré sa zachovali napriek neskorším stavebným úpravám. Je to neskorogotické kamenné pastofórium s nápisom z roku 1507, sieťová klenba s figurálnymi konzolami a erbmi, renesančný portál či obraz Metercie (svätej Anny samotretej) na pozadí rožňavského baníckeho prostredia.

V roku 1612 Georg Koch z Annabergu vyhotovil pre chrám nový organ. Jeho stĺpy vyzdobil miestny majster Michal Rubiner. V sedemnástom storočí kostol mal šesť oltárov, ktoré sa však do dnešných dní nezachovali.

V šestnástom a sedemnástom storočí chrám bol striedavo vo vlastníctve evanjelikov a katolíkov. Keď v roku 1776 cisárovná Mária Terézia v Rožňave zriadila biskupské sídlo, bývalý farský kostol sa stal katedrálom. Bol to dôvod na rozsiahle úpravy interiéru. Bývalá Bakócova kaplnka bola stropom rozdelená na hornú a dolnú časť, aby sa získali priestory na knižnicu, sakristiu a zimnú kaplnku. V záhrade na severnej strane kostola bola k obvodovému múru pristavaná barokovo-klasicistická Kaplnka svätého Jána Nepomuckého. Interiér obohatil neskorobarokový hlavný oltár z roku 1778 a barokovo-klasicistická kazateľnica od rožňavského sochára Jozefa Godeho. Bočný klasicistický oltár svätého Ondreja, apoštola, ako aj mramorová klasicistická krstiteľnica pochádzajú z roku 1828.

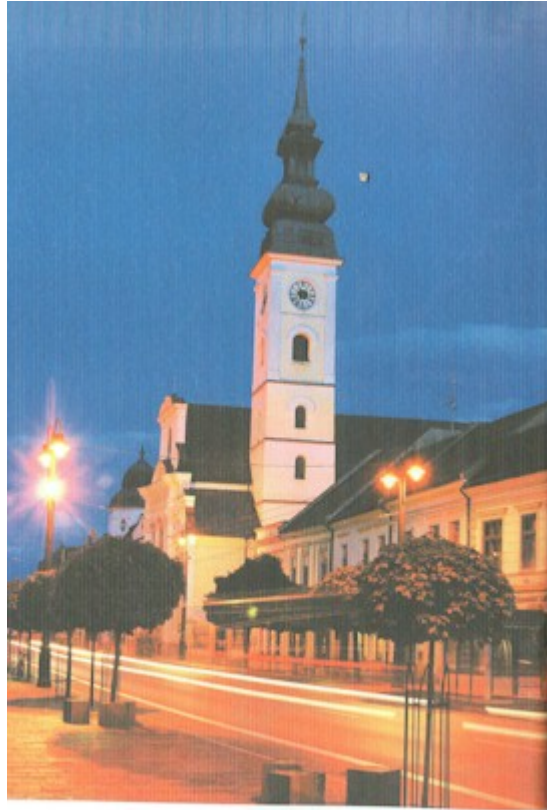
V roku 1836 južná bočná loď, pôvodne Kaplnka svätej Anny, bola upravená na Kaplnku svätého Neita, mučeníka, ktorého relikvie boli prinesené z Ríma.

V devätnástom storočí bol kostol regotizovaný a interiér vymaľovaný veľkoplošnými figurálnymi a ornamentálnymi maľbami. Komplexná obnova kostola sa uskutočnila v roku 1936 pri príležitosti storočnice prinesenia ostatkov svätého Neita. Počas týchto prác sa v Kaplnke Srdca Ježišovho našli zvyšky stredovekých nástenných malieb.

Kostol bol pôvodne bez veže. Spomína sa iba malá strešná vežička, ktorá zhorela po zasiahnutí bleskom. Veža teda nie je súčasťou kostola, je to osobitne stojaca zvonica. Archívy hovoria o drevenej zvonici od sedemnásteho storočia, tá však zrejme počas niektorého z

početných požiarov v osemnástom storočí zhorela. Vysokú poschodovú klasicistickú zvonicu postavili v rokoch 1778 - 1779 podľa návrhu miestneho staviteľa Jána Mayera. Portál zvonice ako nový vstup do areálu kostola s mrežovanou bránou zriadili a vyzdobili reliéfmi až v dvadsiatom storočí. Veža z devätnásteho storočia je typickým príkladom regionálneho stavebného slohu, takzvaného gemerského klasicizmu.

Katedrála svätého Jána Krstiteľa v Prešove

Katedrála svätého Jána Krstiteľa v Prešove

V južnej časti Prešova už v štrnástom storočí stála kaplnka postavená v gotickom slohu. Slúžila pre potreby susedného špitála. Táto kaplnka bola v pätnástom storočí prebudovaná na jednolodový špitálsky chrám zasvätený Panne Márii.

V roku 1673 kostol prešiel do majetku minoritov. Za pôsobenia tejto rehole chrám bol v rokoch 1753 -1754 prebudovaný do dnešnej zbarokizovanej podoby. Hlavným staviteľom bol Gašpar Urlespacher. Z pôvodnej gotickej stavby sa zachovala klenba dnešného speváckeho chóru na východnej strane kostola (bývalá svätyňa), časť obvodových múrov a veža pristavaná na severnej strane. Veža bola súčasne upravená na zvonicu. V roku 1865 bola veža zvýšená a zároveň bola opatrená novou strechou a hodinami.

Barokový sloh s tendenciami rokokového tvaroslovía sa najviac prejavil na priečelí chrámu. Celé priečelie je pokryté plošnou rokajovou ornamentikou. Priečelie kostola vrcholí polkruhovým tympanónom, v ktorého strede je oválna kartuša s výjavom krstu Ježiša v Jordáne. K lodi boli symetricky pripojené bočné kaplnky, a to severná Kaplnka Svätého kríža a južná Kaplnka svätých apoštolov Petra a Pavla. V novom vstupe do chrámu na severnej strane bola pristavaná tretia kaplnka, takzvaná farská, a na južnej strane dnešná kurátorská miestnosť. Na opačnej strane chrámu bola k terajšej svätyni pripojená sakristia. Nad sakristiou je biskupská kaplnka, ktorá je zasvätená ochrane Panny Márie.

Jednolodový kostol má presbytérium s oblým zakončením. Je zaklenuté pruskou klenbou a lunetami. V lodi chrámu sa nachádzajú pruské klenby s medziklenbovými pásmi priliehajúcimi k zdvojeným postranným pilastrom s nápadne štylizovanou hlavicou.

Od konca osemnásteho storočia chrám prešiel niekoľkými stavebnými úpravami, ktoré nemali závažný charakter a týkali sa predovšetkým interiéru. Kostol bol opravovaný po požiari v roku 1788, keď dostal novú strechu.

Prešovské biskupstvo vzniklo v roku 1818 vyčlenením z Mukačevského biskupstva a chrám sa vtedy stal katedrálom.

V rokoch 1846 - 1848 sa biskupovi Jozefovi Gagancovi podarilo vykonať dôležité úpravy, ktoré pôvodne rímskokatolícky chrám prispôbili východnému obradu.

Najstaršími maľbami v katedrále sú rokokové stropné fresky v štyroch poliach klenby zobrazujúce výjavy zo života svätého Jána Krstiteľa. Pri renovácii v roku 1881 Ignác Roškovič v medailónoch po oboch stranách klenby zobrazil osem cirkevných otcov. Tento umelec je tiež autorom malieb v dnešnej svätyni.

V chráme sú relikvie blahoslavených gréckokatolíckych biskupov Pavla Petra Gojdiča a Vasiľa Hopká. Nachádza sa v ňom tiež verná kópia Turínskeho plátna.

V roku 2008 Prešovská eparchia bola povýšená na arcibiskupstvo. Katedrála svätého Jána Krstiteľa v Prešove sa stala metropolitnou.

Katedrála narodenia presvätej Bohorodičky v Košiciach

Katedrála narodenia presvätej Bohorodičky v Košiciach

V roku 1997 pápež Ján Pavol II. ustanovil nový apoštolský **exarchát** pre veriacich byzantského obradu so sídlom v Košiciach. Gréckokatolícky Chrám narodenia presvätej Bohorodičky v Košiciach sa zriadením exarchátu stal katedrálou.

Chrám bol postavený za hradbami Košíc v rokoch 1882 - 1898 v neorománskom slohu podľa projektu Viliama Kolatseka a staviteľa Ľudovíta Schmidta.

Chrám je jednoloďová stavba s polygonálnym uzáverom presbytéria a dvojicou veží. Priestory lode sú zaklenuté troma klenbami.

Vnútorne steny chrámu maľbami ozdobil Jozef Király. Hlavnú zaoltárnu maľbu a tri chrámové olejomaľby pôvodne namaloval Štefan Hegedús. Ozdoby chóru vyšli z dielne sochára Andreja Bacsóa a mozaiková podlahu zhotovil taliansky tvorca granitových mozaík Dominico Brier. Prestol so žertveníkmi vyhotovil a pozlátil sochár Andrej Peregrényi.

Chrám bol dokončený v roku 1901 inštalovaním ikonostasu a kazateľnice, ktorých autorom bol miestny sochár Juraj Urr.

V roku 1910 strop chrámovej lode znova premaľoval košický majster Rudolf Orosz.

Dva bočné oltáre nachádzajúce sa na severnej a južnej strane chrámovej lode vyšli z dielne prešovského sochára Juraja Neviczkého. Bočný oltárny obraz na južnej strane chrámu, na ktorom je znázornené Božské Srdce Ježišovo, namaloval v roku 1926 košický maliar Elemír Halász-Hradil. Bočný oltárny obraz na severnej strane znázorňujúci Svätú rodinu je dielom prešovského umelca Mikuláša Jordána, ktorý ho vytvoril v roku 1932 podľa predlohy Ignáca Roškoviča.

Katedrála povýšenia vznešeného a životodarného kríža v Bratislave

Katedrála povýšenia vznešeného a životodarného kríža v Bratislave

Dnešný gréckokatolícky katedrálly chrám bol postavený v rokoch 1859 - 1860 ako rímskokatolícky kostol a slúžil ako bohoslužobné miesto na pohrebné obrady príslušného Ondrej-ského cintorína. Bol postavený podľa projektu Ignáca Feiglera mladšieho. Je to jednododový kostol s uplatnením neogotických a neorenesančných prvkov. Do štítového priečelia je vstavaná štíhla veža zastrešená v tvare vysokého osembokého ihlana. Pod vežou sa nachádza rozetové okno zdobené vitrážou a portál s jednoduchými dvojkrídlovými dverami. Interiér osvetľujú polkruhovo ukončené okná s podokennými rímsami a pilastrami v medziokenných priestoroch.

Keď sa v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia na Ondrejskom cintoríne prestalo pochovávať, chrám prestal plniť svoju funkciu. K zmene účelu chrámu došlo po predchádzajúcom veľkom úsilí bratislavských gréckokatolíkov. Po krátkej rekonštrukcii bol chrám 29. októbra 1972 posvätený. Gréckokatolíci žijúci v Bratislave tak štyri roky po obnovení Gréckokatolíckej cirkvi v roku 1968 dostali svoj svätostánok.

V roku 1996 bol chrám plne prispôsobený sláveniu bohoslužieb podľa byzantsko-slovanského obradu. Pôvodný oltár bol nahradený unikátnym ikonostasom so šesťdesiatimi ikonami, ktorých autorom je Rastislav Bujná. Na stenách po pravej a ľavej strane ikonostasu sú ikony blahoslavených biskupov Pavla Petra Gojdiča a Vasila Hopká z dielne Angeliky Birošovej-Nedoroščíkovej, pod ktorými sú uložené relikviáre s ich ostatkami. Ikony od tejto umelkyne sa nachádzajú aj vo svätyni. Nad žertveníkom, na ktorom sa pripravujú obetné dary, je ikona narodenia od akademického maliara Mikuláša Klimčáka a na protíľahlej strane je ikona Bohorodičky od toho istého autora. V predsieni chrámu je umiestnená vzácna relikvia životodarného Pánovho kríža, ktorú tomuto chrámu darovali z Ríma po jeho ustanovení za katedrálly chrám.

V roku 2008 bola zriadená Bratislavská eparchia a tento chrám sa stal katedrálou.

Katedrála svätého Sebastiána v Bratislave-Krasňanoch

Katedrála svätého Sebastiána v Bratislave-Krasňanoch

História Ordinariátu Ozbrojených síl a Ozbrojených zborov Slovenskej republiky sa začala v roku 2003, keď ho pápež Ján Pavol II. založil. Ordinariát mal prepožičaný bratislavský farský Kostol svätého Jána z Mathy. Situácia sa zmenila, keď novopostavený chrám v Bratislave-Krasňanoch bol v roku 2009 povýšený na katedrálny chrám vojenského ordinára. Zasvätený bol svätému Šebastiánovi, patrónovi vojakov i samotného Ordinariátu OS a OZ SR. Chrám bol riešený v súlade so súčasnými požiadavkami liturgie a administrácie. Projekt vypracoval Ing. arch. Ladislav Bán-hegyi. Stavba bola ukončená v roku 2009.

Objekt tvorí oválny chrámový priestor s emporou a 25 metrov vysokou vežou na vstupnej strane. Má členitú strechu, ktorá zvnútra vďaka zvláštne viazaným trámovým nosníkom pripomína trňovú korunu.

Kostol vychádza z terajšieho charakteru liturgie. V severnej časti oválneho chrámu je vyvýšeným stupňom podlahy z bieleho mramoru vytvorený priestor presbytéria. Na stene presbytéria je umiestnené štvorcové tabernákulum, z ktorého štyroch strán vyžarujú lúče. Na kryte tabernákula je znázornený Boží Baránok. Na vyvýšenom stupni presbytéria v centrálnej osi chrámu je osadený mramorový obetný stôl, v ktorom sú uložené relikviáre s ostatkami blahoslavenej sestry Zdenky a svätého Sebastiána. Vľavo od stola je mramorová ambóna a vpravo mramorový kňazský sedes. V ľavej časti presbytéria je umiestnená biskupská katedra z dielne akademického sochára Milana Opálku. Za katedrou na štýlovej rímskej žrdi visí maľovaný gobelín s vyobrazením svätého Sebastiána, rímskeho mučeníka. Autorom gobelínu je akademický maliar Mikuláš Klimčák. Vľavo od presbytéria je umiestnená socha Božej Matky. Ústredným motívom čelnej steny chrámu je nateraz jednoduchý drevený kríž. Neskôr bude nahradený mozaikou s výjavmi zo života svätého Sebastiána od Marka Rupnika. Nad celým južným oblúkom chrámu je vybudovaný chór.

Mons. VILIAM JUDAK